

Præsteindberetningerne til Oldsagskommissionen af 1807 som eksempel på antikvarisk-topografiske beskrivelser

af Christian Adamsen og Vivi Jensen

Ud over de store klassiske topografiske værker – såvel de kendte, de ikke udgivne, som de kun delvis udgivne samlinger – findes der, hvad man kunne betegne som et mere skjult materiale: beretninger, der har været tilgængelige, men som kun sporadisk er blevet benyttet af forskerne, hvorfor deres antikvarisk-topografiske potentiale hidtil kun i ringe grad er udnyttet.

Et sådant landsdækkende materiale er indberetningerne til *Den kongelige Commission til Opbevaring af nordiske Oldsager* (den såkaldte Oldsagskommission). Den blev nedsat i 1807, og dens første initiativ var igangsættelsen af en undersøgelse af, hvad der var bevaret af oldtidsminder, hvortil også regnedes anlæg og

genstande fra middelalderen. For at opnå den bredest mulige dækning valgte man den gammelkendte fremgangsmåde: man spurgte præsterne. Der udarbejdedes et spørgeskema, der blev trykt og udsendt til hver eneste sognepræst i riget. Det indeholdt i alt tolv spørgsmål, i hvilke man udbad sig oplysninger om, hvad der fandtes i det enkelte sogn af gravhøje, storstensgrave, rune- og bautastene, helleristninger, billeder ældre end reformationens indførelse, inskriptioner med runer eller "munkeskrift" samt levninger fra "den katolske kultus" med anførte eksempler. Desuden efterlystes beretninger om mure, kældre og voldsteder, rester af gamle bygninger, underjordiske gange og spor af vandledninger, gamle veje m.m. En-

Christian Adamsen (f. 1957), mag.art. i forhistorisk arkæologi. Redaktør af *Tidsskriftet Skalk*. Har beskæftiget sig med bebyggelsesarkæologiske emner inden for dansk bronze- og jernalder, vikingetid og tidlig middelalder. Udgiver sammen med Vivi Jensen værket *Danske præsters indberetninger til Oldsagskommissionen af 1807*, 1995ff. Adr.: Tidsskriftet Skalk, Jelshøjvænget 29, 8270 Højbjerg.

Vivi Jensen (f. 1945), cand.mag. i arkæologi, museumsinspektør ved Museet på Koldinghus siden 1981. Kulturhistorisk formidling, desuden forskning i forskellige aspekter af senmiddelalderens og renaissanceens materielle kultur. Udgiver sammen med Christian Adamsen værket *Danske præsters indberetninger til Oldsagskommissionen af 1807*, 1995ff. Adr.: Museet på Koldinghus, Postbox 91, 6000 Kolding.

D i d s a g e r,

Kommissionen til Oldsagers Opbevaring ønsker sig
underrettet om.

- 1) Gravhøje (Kæmpegrave), især de med en eller flere Rader Stene omfattede, eller med større Stene i Hjørnerne udmærkede, og de mærkelig afslange; ligeledes Grave, som have eller have haft et, af fire store Stene indfattet og med en større tilbakket, Gravkammer.
- 2) Høbenske Altene, nemlig (for det meste) tre opretstående Stene, der støtte under en stor paa dem hvilende Sten; de findes (stundom dobbelte) enten paa slet Mark eller paa en Høj.
- 3) Tingsteder, nemlig aflange Pladser indfattede med temmelig store Stene.
- 4) Store oprejste Stene (Bautastene), samt i Klipper indhugne Billeber eller Skrift.
- 5) Runestene, hvad enten de endnu staae hele og holbne paa Mark, Høj, Kirkegaard, eller sidde indmurede i Kirker eller Kirkegaardsmure, Gjerder og deslige, eller ligge i Kirkegulve, Broer, Vadssteder; hele eller Stykker af dem.

De fleste Runer have denne Skikkelse:

R H K R Y * K. J. J. T. T. Y. B. A.

- 6) Inscriptioner med Rune- eller Runeskrift, enten paa Vægge, Ligstene, Klokker, Altene, Fontener og Døbebakter, Kirkekar, eller hvorvandsomhelst.

Runeskrift bestaaer af latine Bogstaver, som paa mange Maader ere gjorte kantebe og snoede: f. Ex.:

SIE det er Sie — eller

AR det er Ar.

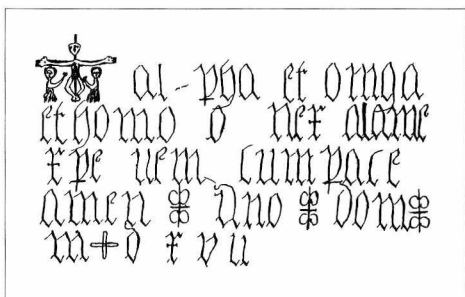
- 7) Billeber, af hvilkenvandsomhelst Materie, hvad enten de forestille Menneskefigurer eller andre, og som kunne skjønses at være ældre end Reformationens Indførelse.
- 8) Levninger fra den catholske Cultus; saasom: Crucifixer, Helgenbilleber, Kogelse eller Bievandskar, og deslige.
Ogsaa om i Pladen, der undertiden dækker Alterbordet, endnu findes de sikkantebe Fordybninger luffede med en liden Sten, i hvilke fordom staae og maastee endnu findes Reliquier eller Documenter.
- 9) Mure, Kjelbere, Voldsteder, eller andre Levninger af ældgamle Bygninger; underjordiske Gange; Spor til Vandledninger; mærkelige Veie; m. m.
- 10) Det der opgraves eller er blevet opgravet af Høje eller slet Jord; saasom: Asepotter, Sten- Kobber- og Jernvaaben, Ringe, Smykker, Værktøjer, Kar, Mynter, og deslige.
- 11) Hvad større eller mindre Samlinger af Oldsager, der kunde være hos private Mænd eller paa offentlige Steder.
- 12) Hvilke Traditioner om mærkelige Personer, Begivenheder, m. v. endnu kunde være bekjendte, især naar de vedkomme de forannævnte Oldsager.

Kjøbenhavn i August 1807.

Spørgelisen med de tolv punkter, som Oldsagskommissionen ønskede belyst af præsterne. Listen blev fordelt via stifterne, og svarene kunne indsendes uden frankering. I hertugdømmerne anvendtes en tysksproget udgave.

delig ønskede man oplysninger om, hvad præsterne måtte have kendskab til af opgravede oldsager, oldsagssamlinger i privat eller offentlig eje samt traditioner om bemærkelsesværdige personer eller begivenheder, især med tilknytning til de i skemaet anførte monumenter og genstande.

At det var præsterne, man henvendte sig til, lå i naturlig forlængelse af den almindelige indberetningspligt, som påhvilede dem, og som i løbet af 1800-årenes første halvdel antog et stadigt stigende omfang.¹ Det var heller ikke første gang, de blev bedt om at ytre sig om antikvariske forhold. Allerede oldforskeren Ole Worm havde betjent sig af det gejstlige netværk, da han i to omgange, henholdsvis i 1620'erne og i

Pastor Thorsøe i Gøl nord for Limfjorden aftegnede indskriften på "den store Kirke-Klokke". I dag har kirken kun én klokke, og den er fra omkring 1830. Indskriften indledes med en medaljon med Kristus på korset omgivet af Maria og Johannes, efterfulgt af "alpha et omga" (Gudsbetegnelsen i Johannes' Åbenbaring) samt, i let forvansket gengivelse, "et homo o rex glorie xpe veni cum pace ano dom mdxvii" (1517).

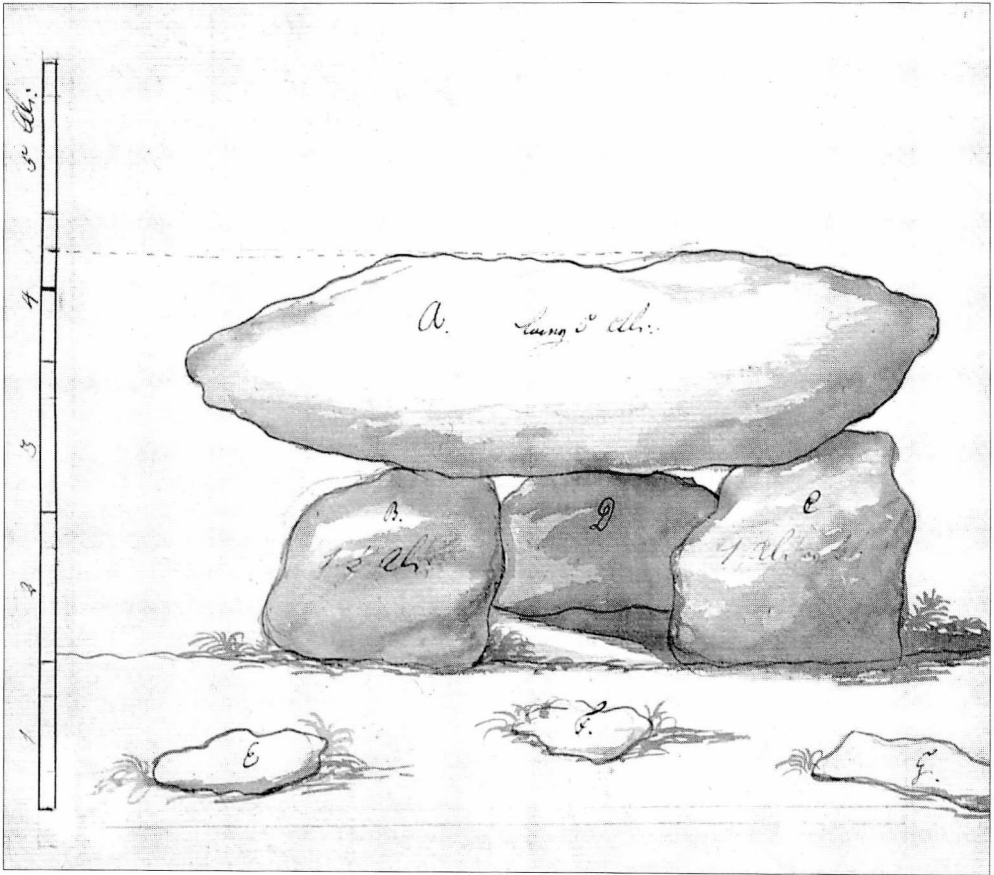
1640'erne, indhentede antikvariske oplysninger fra hele landet,² og ved forskellige senere initiativer indgik det antikvariske område som en mindre, men væsentlig del af såvel Resens (1666), Jessens (1743), Thuras (1755) og Pontoppidan/Hofmans (1760'erne) indsamlingsarbejder.

Hovedparten af svarene til Oldsagskommissionen indløb i løbet af 1808 og det følgende år, og til trods for store kvalitetsforskelle – de spænder over et spektrum fra en to-linjers meddelelse om, at der intet findes, til besvarelser af mange folioarks omfang – giver de i det store og hele den situationsrapport over oldtidsmindernes tilstand, som kommissionen havde ønsket. Samlet beretter de om et landskab præget af hundred-, ja tusindvis af gravhøje, dysser og jættestuer, af hvilke mange kun blev sporadisk nævnt og beskrevet; men en del gjordes til genstand for så detaljerede beskrivelser, at det bliver muligt for os at placere dem i det landskab, hvorfra de forlængst er forsvundet – i mange tilfælde uden at efterlade sig det mindste spor.

Oldsagskommissionens indsamling var iværksat i elvte time. Med de store landbrugsreformer var såvel jordfordelingen som ejerforholdene ændret afgørende, og heraf fulgte en langt intensivere udnyttelse af jorden, end man tidligere havde set. Dyrkningsfællesskabet stod ikke mere hindrende i vejen for den foretagsomme bonde. Han kunne nu så og høste, som han

ville, og jordforbedringer og det deraf følgende øgede udbytte kom ham selv og hans efterkommere til gode. Højene og stenansamlingerne, der optog plads og lå i vejen, kunne med fordel fjernes, og de indvundne materialer gøre gavn til mangfoldige formål – stenene til bygningsforbedringer, diger

og hegnspæle, jorden til opfyld i fugtige lavninger og de tørveopbyggede højes næringsrige fyld til gødning og jordforbedring. Alt dette kan man læse om i beretningerne, og det fremgår ligeledes, at den overtro, der tidligere i vid udstrækning havde beskyttet oldtidsminderne, nu var i hastig afvikling – i

Alle indsendte figurer gengives i kildeudgivelsen, uanset deres kvalitet. Denne, der er indsendt af A.P. Meden, der var præst i Aalborg Vor Frue sogn, hører til blandt de bedre. Den viser en dysse i Hvorup sogn nordvest for Nørresundby. Dyssen er siden forsvundet.

de få tilfælde, hvor den endnu eksisterede, anføres den som et kuriosum.

Ødelæggelserne var i vidt omfang sket inden for mands minde, og der er mange beskrivelser af anlæg, som præsterne har set, men som allerede da var borte, ligesom der også berettes om helt aktuelle højsløjfninger og stensprængninger. Blot en menneskealder senere ville al viden om disse anlæg være gået tabt.

Der skal her citeres et par eksempler på, hvad det var, der skete med oldtidsminderne, når den ny tids bonde – og den ny tids præst – tog fat: Pastor Vogelius Steenstrup i Sjørring sogn i Thy beretter om en stendysse, hvis dæksten af folkeoverleveringen var blevet sat i forbindelse med folkevissens Ebbe Skammelsens mord på sin familie. Her havde folk set spøgelse med blodige hænder, og ingen turde gå forbi stedet ved nattetide. “Men nu er denne overtro udryddet; thi den vesterste af *Norntofts* gaards Beboere, har nu ved de gl: Huuses Nedrivning og Nyes igien Opbyggelse, muligt tildeels Noget efter min Indskydelse, ladet denne store Steen klyve i tue til Broer og Syl-Steene, og derefter er intet ondt paafulgt, eller Mindste ladet sig opdage.”

Pastor Kannewurf fra Åby sogn i Ålborg amt har et udmærket eksempel på, at også gravhøjenes jord kunne finde anvendelse: “Ved Byens Udskiftning for nogle Aar siden, blev Jorden i

den ene af ommeldte Høje for en Deel anvendt til Grundfyldning for et udfløttet Sted.” – Denne genanvendelse af højfyld kan i øvrigt være en mulig forklaring på ellers vanskeligt tolkelige løsfundne oldsager fra sten- og bronzealderen.

Pastor Bagger i Linå og Dallerup sogne ved Silkeborg giver endnu et eksempel på den nye bondeflid: “På *Lauen* Mark i *Linåa* Sogn, findes en aflang forhøyet Plads, omsatt med temmelig store Steene, hvoraf en Deel ere borttagne af Udflytteren fra *Lauen Chresten Nielsen*, som han haver brugt til at indhægne sin Have med ved sit udflyttede Sted, der ligger nær ved bemeldte aflange og med Steene omfattede Plads.”

At man i samtiden udmærket var klar over sammenhængen mellem oldtidsmindernes ødelæggelse og udskiftningen og overgangen til selveje, understreges af pastor Thura i Gjærn og Skannerup sogne ved Skanderborg: “... da Markerne her for længe siden er udskiftede af Fælledskabet, hvilken Jndretning giver Beboerne frie Raadighed og Lyst at rense Agerlandet fra enhver Steen, som er Ploven i Veyen.”

De indsendte beretninger skal regnes i hundreder, men kun et forsvindende lille antal publiceredes i samtiden.³ Derimod foretog man via Danske og Tyske Kancelli en række fredninger baseret på præsternes monumentbe-

skrivelser. De omfattede i hovedsagen storstensgrave, men også enkelte stykker kirkeinventar frededes, således en gotisk fløjaltertavle i Abild kirke ved Tønder, som præsten i sin i øvrigt udmærkede og indholdsrige beretning havde udtrykt ønske om at få fjernet ("Schon lange habe ich diese abgöttische Abbildung von dem mittelsten Blatte des Altars weggewünscht, ich sähe aber am liebsten, daß solche auf höheren Befehl weggeschafft würde.").⁴

Præsteindberetningerne til Oldsagskommissionen kom til at danne grundlaget for Nationalmuseets topografiske arkiver. Her befinder de sig stadig, og her kan de læses og benyttes af enhver, der måtte ønske det; og de er da også i et vist omfang blevet benyttet. Erik Moltke og Lis Jacobsen har flittigt studeret dem i forbindelse med udarbejdelsen af *Danmarks Ruineindskrifter*, der udkom i 1941-42, og redaktørerne af *Danmarks Kirker* har brugt dem – dog med mærkelige og uforklarlige undtagelser; men hovedindholdet, de mange og ofte detaljerede beskrivelser af gravhøje og storstensgrave, er kun udnyttet i meget ringe omfang. Forklaringen herpå er af administrativ art: Da man i 1892 opsplittede Nationalmuseets samlinger i en 1. afdeling omfattende dansk forhistorie, antiksamlingen og etnografisk samling, og en 2. afdeling bestående af de danske samlingers historiske del samt historisk-topografisk arkiv, anlagde 1. afdeling herefter

sit eget arkiv. En del sager, der udelukkende vedrørte fortidsminderne, overførtes hertil, men langt størstedelen af præsteindberetningerne blev liggende, hvor de var, og efterhånden som tiden gik, vidste færre og færre forhistorikere, at der var relevant materiale at finde i historisk-topografisk arkiv.⁵

Efter de første meget aktive år stilnede kommissionens virksomhed langsomt af. I 1812 døde kaptajn W.H.F. Abrahamson, der havde været én af de ledende kræfter bag indsamlingsprojektet – det var ham, der tog sig af alt, hvad der hed tolkning af indskrifter, og desuden stod han for indsamlingen og den efterfølgende korrespondance med præsterne i hertugdømmerne, ligesom det var ham, der førte den ekstraktprotokol, hvori der indførtes et kort referat af alle indløbne beretninger. Friederich Münter havde virket meget effektivt for sagen, ikke mindst under sine bispevisitatser i Sjællands stift, hvor han dels havde opmuntret præsterne til at indberette, dels havde rykket dem, der ikke havde svaret, hvorfor der da også indløb beretninger fra dette stift over en længere periode end fra de øvrige; men at bestride et bispeembede levner næppe megen tid til sideaktiviteter. Professor Børge Thorlacius havde selv leveret beretninger, af hvilke enkelte publiceredes i den nye skriftserie *Antiquariske Annaler*, og desuden havde han opsummeret de hidtil indvundne oplysninger om de store sten-

monumenter i en afhandling, der udsendtes i 1809,⁶ men hermed var hans energi tilsyneladende udtømt. Af centraladministrationens repræsentanter, overhofmarskal A.W. Hauch og etatsråd P. J. Monrad, var en aktiv antikvarisk indsats ikke at forvente, så da Abrahamson faldt bort, hvilede ansvar og initiativ i hovedsagen på professor Rasmus Nyerup, der frem for nogen havde været den aktive, både ved kommissionens oprettelse og især det løbende arbejde. Som universitetsbibliotekar havde han imidlertid meget andet at se til, og aktivitetsniveauet var derfor efterhånden dalende.

I 1816 valgte Nyerup da at give ansvaret fra sig, og i hans sted udpegede man den unge købmand C.J. Thomsen, der kom til at virke i mere end et halvt århundrede, og som af eftertiden med rette betragtes som det danske museums væsens egentlige skaber. Også han benyttede det gejstlige netværk, men denne gang gik budskabet den anden vej, nemlig fra kommissionen til præsterne. Hans epokegørende værk *Ledetraad til nordisk Oldkyndighed*, hvori treperiodesystemet blev præsenteret i 1836, blev nemlig udsendt ikke alene til landets præster, men også til alle rektorer og til én skolelærer i hvert sogn. Denne landsomfattende gratisudsendelse var i øvrigt også baseret på gode traditioner: Da Frederik V lod G.C. Oeders *Flora Danica* udsende i begyndelsen af 1760'erne, udgik der et oplag til rigets bisper med besked om,

at der skulle uddeles eksemplarer til de sognepræster, der formodedes at kunne have glæde af værket, og af hvem man kunne forvente, at de ville fremme sagen ved selv at indsamle og indsende planter fra deres distrikter.⁷ – Thomsens *Ledetraad* udkom i 10.000 eksemplarer, halvdelen på dansk og halvdelen på tysk, og hensigten bag den storstilede distribution var, præcist som det var tilfældet med *Flora Danica*, at modtageren skulle holde et vågent øje med sit sogn og drage omsorg for, at der blev indsendt materiale – genstande og beskrivelser – til det nyoprettede antikvarisk-topografiske arkiv på Oldnordisk Museum – det nuværende Nationalmuseum i København.⁸ Her ligger forklaringen på, at der ligger en del topografiske beskrivelser fra den efterfølgende tid i museets arkiver.

Antikvariske indberetninger er imidlertid ikke kun et dansk fænomen. Den svenske riksantikvarie Hadorph tog et initiativ meget svarende til Ole Worms, og herfra foreligger et stort indberetningsmateriale, de såkaldte *rannsakingar*, fra 1667-70 og 1672-93. I forbindelse med Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens 200-års jubilæum i 1953 besluttede man at udgive dem samlet, hvilket blev fuldført på forbilledlig vis for få år siden.⁹ Før man tog fat på den tilhørende kommentardel, blev der i 1993 afholdt et tværfagligt symposium i Stockholm for at indhente inspiration hertil.¹⁰ Det synes dog allerede

nu at ligge klart, at man i den kommende bearbejdning vil lægge særlig vægt på fire forskningsfelter, nemlig det sproglige, det antikvarisk-topografiske, det idehistoriske og det etnologiske.

For Skånes vedkommende kan det nok have interesse at pege på, at der herfra foreligger ikke mindre end syv forskellige sæt antikvariske indberetninger, fordelt med tre fra 1600-årene (bl.a. Worms og Hadorphs), tre fra 1700-årene og ét fra 1800-årene. Det giver selvsagt særligt gode betingelser for detailstudier og sammenligninger af en art, som det danske materiales vanskeligere tilgængelighed hidtil ikke har tilladt.¹¹

Præsteindberetningerne til Oldsagskommissionen af 1807 fra det nuværende danske område er under udgivelse på tidsskriftet Skalks forlag, Wormianum, af denne artikels forfattere.¹² Efterfølgende vil indberetningerne fra Sydslesvig og Holsten blive udgivet i et samarbejde med Prof. Dr. Joachim Reichstein, Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein. Herved tilgængeliggøres de mange hidtil lidet kendte – og for de sidstes vedkommende så godt som ukendte – oplysninger af antikvarisk art for et større publikum, men desuden åbnes der mulighed for et bredere studium af beretningerne som et produkt af den tid og det miljø, hvori de er blevet til. En samlet læsning giver et overblik over, hvordan oldtiden og oldtidsmin-

derne opfattedes og tolkedes af såvel læg som lærd, men derudover giver den et bredt tidsbillede i det hele taget. De ændringer, landskabet undergik som følge af de store landbrugsreformer, viser sig som nævnt på mangfoldige måder, ligesom den aktuelle politiske situation under Englandskrigene afspejles, om end mest indirekte. Præstestandens selvforståelse og samfundsopfattelse fremgår klart, og man fornemmer brydningen mellem to åndsretninger, den endnu fremherskende rationalisme og det nye, romantiske livssyn, der fordrer anlæggelse af andre værdier end de rent nyttebetonede. I den samlede udgivelse vil sprog- og stednavneforskere kunne finde brugbart materiale til forskellige undersøgelser, både på grund af stoffets landsomfattende karakter, og fordi beretternes alder, baggrund og uddannelse i alle tilfælde lader sig fastslå ved hjælp af eksisterende opslagsværker.

I ovenstående er der næsten udelukkende set på indberetningernes meddelelser om oldtidsminder, men det skal understreges, at der er meget andet at hente. Oldsagskommissionen spurgte som nævnt også om kirkeinventar, voldsteder, bygninger, veje, vandledninger, underjordiske gange, opgravede oldsager og sagnstof ("traditioner"). Disse spørgsmål blev naturligvis også besvaret, og da præster som regel er mænd af ord – somme endda af mange ord – bliver der også berettet om al muligt andet, der optog

den enkelte, det være sig skovplantningens velsignelser, betimeligheden af at tro på kraften i vand fra helligkilder, udstødning og levende begravelse af en gammel eskimokvinde og et præstekalds tab af god engjord i den senkatolske tid, for blot at nævne

enkelte afvigelser fra de 12 skemasatte spørgsmål, hvilket turde illustrere, at præsteindberetningerne til Oldsagskommissionen af 1807, ud over at være et materiale med store videnskabelige potentialer, også byder på glimrende underholdning.

NOTER

1. Erik Nørr: *Præst og administrator. Sognepræstens funktioner i lokalforvaltningen på landet fra 1800 til 1841*, Administrationshistoriske studier 4, København 1981, kap. XV. Harald Jørgensen: *Lokaladministrationen i Danmark. Oprindelse og historisk udvikling indtil 1970. En oversigt*, Administrationshistoriske studier 11, København 1985, s. 238-239.
2. Materialet for det nuværende danske område er senest udgivet samlet af Landbohistorisk Selskab ved Frank Jørgensen (udg.): *Præsteindberetninger til Ole Worm I. Indberetninger fra Ålborg og Ribe stifter 1625-42*, København 1970 (genoptryk 1974); samme: *.. II. Indberetninger fra Århus, Fyns og Lunde stifter 1623-25*, København 1974. De østdanske provinsers materiale er fordelt på to arbejder; John Tuneld (utg.): *Prästrelationerna från Skåne och Blekinge av år 1624*, Skrifter utg. av. ggl. humanistiska vetenskapssamfundet i Lund XVIII, 1934, og Gert Jeppson: *Prästrelationerna från Luggude och S. Åsbo av år 1624 utg. med inledning och noter*, Scripta minore Regiae Societatis Humaniorum Litterarum Lundensis 1974-75:1, Lund.
3. I *Antikvariske Annaler Udgivne ved Den Kongelige Commission i Kjøbenhavn for Oldsagers Opbevaring I, II og III*, København 1812, 1815 og 1820.
4. Christian Adamsen og Vivi Jensen (udg.): *Danske præsters indberetninger til Oldsagskommissionen af 1807. Vest- og Sydjylland*, Højbjerg 1995, s. 204 (oversættelse s. 212).
5. Arkivets historie er udførligt beskrevet i J. Steen Jensen (red.): *Antikvarisk-Topografisk Arkiv*, Afdeling for Oldtid og Middelalder, Nationalmuseets Vejledninger, København 1996.
6. B. Thorlacius: *Bemærkninger over de i*

- Danmark endnu værende Hedenolds-Høie og Steensætninger*, København 1809.
7. M. Skytte Christiansen: *Historien om Flora Danica. To bogværker og et porcelænsstel*, København 1973, s. 37.
 8. Jørgen Jensen: *Thomsens Museum. Historien om Nationalmuseet*, København 1993, s. 142-143.
 9. Carl Ivar Ståhle (red.): *Rannsakningar efter antikviteter. Band I. Uppland, Västmanland, Dalarne, Norrland, Finland*, Häfte I, text. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Uppsala 1960. – samme: *Band II. Södermanland, Närke, Värmland, Västergötland, Östergötland, Gotland*, Häfte 1, text, Uppsala 1969. – Carl Ivar Ståhle (†) och Nils-Gustaf Stahre (red.): ... *Band III. Öland, Småland, Blekinge, Halland, Skåne*, Häfte 1, text, Uddevalla 1992.
 10. Evert Baudou och Jon Moen (red.): *Rannsakningar efter antikviteter – ett symposium om 1600-talets Sverige*, Kungl. Vitterhets Historie og Antikvitets Akademien, Konferenser 30, Stockholm 1995.
 11. Berta Stjernquist: "Synpunkter på de skånska prästrelationernas informationsvärde", Evert Baudou och Jon Moen (red.) 1995 (se note 10), s. 63-72; John Tuneld: *Skånska prästeskapets insatser i den antikvariskt-historiska forskningen. De skånske prästrelationerna*, Scripta minora Regiae Societatis Humaniorum Litterarum Lundensis 1980-1981:3, Lund.
 12. Christian Adamsen og Vivi Jensen (red.): *Danske præsters indberetninger til Oldsagskommissionen af 1807. Vest- og Sydjylland*, Højbjerg 1995; samme: ... *Nord- og Østjylland*, Højbjerg 1996; samme: ... *Bornholm, Lolland-Falster og Fyn*, Højbjerg 1997. I serien vil yderligere udkomme et bind, der dækker Sjælland, Samsø og Møn, samt et registerbind. – Udgivelsen er tidligere præsenteret i tre arbejder. Christian Adamsen og Vivi Jensen: "Om hedenske altre, runesten, helgenbilleder og deslige", *Skalk* nr. 5, 1995, s. 20-29. – Christian Adamsen: "Præsteindberetningerne til Oldsagskommissionen i København 1808-1809", i Evert Baudou och Jon Moen (red.) 1995 (se note 10), s. 147-153. – Vivi Jensen: "Præsteindberetninger til Kommissionen for Oldsagers Opbevaring, 1807-1810. Præsentation af et publikationsprojekt", *Archäologie in Schleswig – Arkæologi i Slesvig* 3, 1993, s. 72-75. Symposium Wohlde 5/6.11. 1993.